
Østrigs Landbrug.

«Die Bodencultur Österreichs im Auftrage des k. k. Ackerbauministeriums, redigirt von Sectionsrath Dr. Jos. R. Lorentz und General-Domänen-Inspector Josef Wessely.» Wien 1873.

Af N. C. Frederiksen.

Det er den geografiske Beliggenhed, som har bragt alle de forskjellige Nationer, der bebo de østrigske Lande, sammen under en politisk Enhed. Det er de naturlige Forhold, som have givet Befolkningen langs Donau og dens Bifloder og inden for de store Bjerge, som omgive disse Dalstrøg, en fælles Historie, og som dels derved, dels ved fælles Interesser til Trods for alle de Forskjelligheder, der adskille Folkeslag som Tyskere, Bøhmere, Polakker og Sydslaver, Ungarer, Rumæner og italienske Dalmatier, endnu den Dag i Dag sammenknytte dem til en Stat, som det vel kan være ønskeligt mer eller mindre at omdanne, men som man dog paa ingen Maade kan tænke sig opløst. Det er den samme geografiske Beliggenhed, der bestemmer det Særegne for disse Landes økonomiske Forhold og da ikke mindst for deres Agerbrug. Navnlig have disse udstrakte Lande dog i det Hele de samme klimatiske Forhold. De ligge inde paa Fastlandet og have derfor en forholdsvis hed Sommer og kold

Vinter. Det er dels Frosten, især sildig Nattefrost om Foraaret, dels Tørke om Sommeren, som frembringer Agerbrugets Vanskeligheder. Ganske vist have vi ogsaa i klimatisk Henseende meget store Forskjelligheder i de forskjellige Dele af Monarkiet. Medens den største Del af Landet dog ligesom det øvrige Mellemeuropa faar den største Regnmængde om Sommeren, fordi den varme Luftstrøm afkjøles og fortættes over Alperne, faar Landet syd for disse Bjerge væsentlig deres Regn Foraar og Efteraar, medens de derimod have en overordentlig tør Sommer; naar Solen er højt mod Nord, gaar den varme Strøm over dem uden endnu at være afkjølet. Dette er et særligt Forhold, som væsentlig bidrager til at give Kystlandene ved det adriatiske Hav en fortørret, øde Karakter. Omvendt har Alpernes Højland en høj Grad af Fugtighed, der er gavnligere for Græs end for Korn. Særlig udmærker Bøhmerwald sig ved et temmelig jævnt fugtigt Klima. Galitsiens Klima bestemmes atter af de særlige Paavirkninger dels fra den store østevropæiske Slette, dels fra Karpathernes høje Bjerge. Landene udmærke sig i det Hele ved saa megen Varme og saa megen Fugtighed, at de ere særdeles velskikkede til Agerbrug. Paafaldende især for os Kystboer er den overordentlig stærke Overgang mellem Kulde og Hede; Ungareren bringer selv paa de varmeste Sommerdage altid sin Faarepels med sig og faar ogsaa idelig Brug for den.

Frembyder allerede Klimatet adskillige Forskjelligheder, er det dog endnu mere Tilfældet med de øvrige naturlige Forhold. Tre Fjerdedele af Landet ere bedækkede af Bjergene og deres Affald; en Fjerdedel udgjøres af de flade Strækninger langs Floderne. Heri er indbefattet den Del af den østevropæiske Slette, der gaar ind i Galitsien, og

som, ligesom den øvrige Del af denne Slette, snart er tørt Sand, snart store Moradser, snart den bekendte «sorte Jord», som Aar efter Aar er i Stand til at bære Sæd uden Gødning. Men hvor forskellige ere ikke ogsaa Bjærgene indbyrdes, de forskellige Dele af Alperne, Hovedmassen, som især bestaar af forskellig Slags Skifer, over for Kalkalperne ud imod Kysten, Bøhmervald med dens Granit og Gnejs, der højst aabner Plads til spredte Bøndergaarde, men hvor der til Gjengjæld findes den fortrinligste Jordbund til Skov, hvor selv de smalle Kløfter i Almindelighed kun give Anledning til Vandløbenes Benyttelse som Drivkraft, men kun afgive sparsom Plads til Beboelse. Alene Karpatherne indeholde i sig næsten alle forskellige økonomiske Betingelser, som Bjærgene kunne afgive; der er Stenørkener, som kun befolkes af Gemser og Murmeldyr; der er Græsninger for Faar og Kvæg; der er brede Dale skikkede til Dyrkning og atter skarpe Fjeldvægge, som næsten gjøre det umuligt at benytte den kraftige Urskov, der voxer paa dem.

Alperne og deres Skraaninger ere den største af de østrigske Bjærgmasser og ere tillige dem, der især give den vigtigste Del af Østrig dets Karakter. Her have vi Tyskerne som Hovedmassen af Befolkningen. Ved Siden af dem bo nogle Italienerne og en Del Slavonere. Ogsaa en Del af de tyske Befolkninger bærer ganske vist Præg af gamle Blandinger med Kelter og med forskellige andre Bestanddele; men disse Blandinger have her, som i Almindelighed andre Steder, næppe formindsket Befolkningens Kraft og Begavelse. Uagtet en Del af Højalperne ikke kan benyttes, ere disse Alpelande dog i det Hele langt fra ugunstige for den økonomiske Udvikling. De indeholde Jærn, Salt og andre Mineralier, og de afgive til Agerbrugets Tjeneste især

fortrinlige Græsgange. Den koldere høje Beliggenhed, den hyppige Regn om Sommeren, Jordbundens Beskaffenhed, Alt, driver hertil. Og det er da intet Under, at Græsgangene i de egentlige Alpelande udgjøre syv Niendedele mod to Niendedele anvendte til Korn og andre dyrkede Produkter. Det er med Rette, at man f. Ex. kalder det Steiermark — der bl. A. vil være i saa mange Rejsendes Erindring fra den henrivende Jærnbane-fart over Alperne ved Semmeringen — «die grüne Steiermark». Her i disse græsrige Alpelande, findes der da ogsaa fortrinlige Kvægstammer, Mürzthalere, Allgauere og mange andre, og ikke faa fremmede Lande have ofte forsøgt at forbedre deres Racer med indført Tyrolerkvæg. Ved Udstillingen i Wien, hvor et lille Mejeri indeholdt udmærkede Exemplarer af Landets forskjellige Kvægracer, havde disse Egne ogsaa afgivet nogle af de bedste Typer. Og dog var der næppe nogen Stamme, som i udpræget Malkeevne stod over vort danske Anglerkvæg, og heller ikke nogen, som i Fedeevne kunde nærme sig det engelske Korthorn. De østrigske Bjærgboere forstaa ligeledes udmærket at tilberede Høet; ligesom i visse svenske Egne, hvor man paa en Gang i høj Grad har Trang til Hø og tillige ogsaa ofte meget vanskeligt ved at faa det tørt, og hvor man derfor ligeledes har lært at behandle det godt, forstaaer man ogsaa her ved strax at sprede det efter Leen, hurtig at rive det og sætte det sammen i smaa Hobe, undertiden atter igjen at sprede det den næste Dag, i Almindelighed at gjøre det tjenligt til Hjemkjørsel Dagen efter, at det er slaaet. Ligesom i Schweiz tager ogsaa i de østrigske Alper Græsgangenes Rigdom af. Hvoraf kommer dette? Er det, fordi man vedbliver at høste dem uden atter at gøde? Eller er det Regnen, som ved

Tyngdens Kraft fører Bjærgenes frugtbareste Bestanddele ned for atter at blive afsatte ved Flodernes Løb eller paa Havenes Bred, paa Ungarns Sletter eller paa Hollands og Slesvigs Marskenge? De Driftsmaader, som Alpelandenes Beboere benytte, ere selvfølgelig indrettede efter de særegne Forhold. I visse Egne bruges det extensive saakaldte «Eggarten»-System eller et Par Aars Korn for derefter en hel lang Række af Aar at lade Jorden henligge som Græsning. Andre Steder bruges, ligesom i visse svenske Skovegne, hvad der i Sverig kaldes «svedja», «Brandwirthschaft»; man brænder Skovens Levninger, hakker Jorden med Haandkraft og benytter den et Par Aar til Sæd, bruger den saa i nogle Aar til Græsning for saa igjen til sidst at lade den blive til Skov. Det er et raat System, som ikke blot kan være temmelig nødvendigt, hvor Befolkningen mangler anden Gødning, men som benyttet paa en forstandig Maade undertiden endogsaa kan afgive en god Forberedelse til fornyet Skovkultur. Andre Steder have disse Bjærglande atter en saa intensiv Kultur, at man f. Ex. — i Sydtyrol — endogsaa møder Markerne inddelte i lutter smalle gravede Bede imellem Rækker af Vindruer eller Morbærtræer. Det er i Almindelighed kraftige og velhavende Bønder med vellønnede Tjenestefolk, der udgjøre disse Alpelandes Befolkning. Deres værste Fejl er, at de have den katholske Religion. I Bjærgene bo Folkene i enkeltliggende Gaarde, i de brede Dale og paa Sletterne i Landsbyer; og vi se saaledes ogsaa her et Bevis mod de norske Forfattere, som ville mene, at denne Forskjel mellem den oprindelige Bebyggelse imellem Norges Fjelde og paa den danske Slette skulde tilskrives Raceforskjellen mellem Nord- og Sydgermaner, i Stedet for at være en simpel Følge af de

forskjellige naturlige Forhold. Komme vi nu fra Højlandet ned til Alpernes Affald mod Øst eller mod Nord, træffe vi selvfølgelig frugtbarere Land og mere Dyrkning af Sæd saa vel som af andre Produkter. Her dyrkes paa Bjærgskraaningerne ikke lidet Vin, man har nu gjort Fremskridt i Behandlingen, og de nyere Tidens Udstillinger skulle ogsaa have bragt de bedre Sorter frem paa det evropæiske Marked. Selv paa Markerne træffer man meget udbredt Dyrkning af Gemyse, og sure Agurker udgjør om Sommeren og i Høsten en ikke uvigtig Bestanddel af Befolkningens Spise i visse Egne. Steiermark og Krain udmærke sig ved deres Bistande, der ofte flyttes for at nyde godt af de forskjellige Væxters Blomstring, og som blandt Andet afgive Tusender af Bidronninger som en lille Udførselsartikel, der tjener til Forbedring af andre Landes Biavl. Selv i disse Landstrækninger er dog Trevangsdriften den almindelige Form for Agerbruget, og kun Wiens umiddelbare Omegn saa vel som de større Gaarde i videre Udstrækning have indført Vexeldrift. Have disse Lande større Frugtbarhed end de højere liggende Bjærgegne, have de til Gjengjæld ogsaa mange meget store Ejendomme tilhørende Gejstlighed, Adel og Stat og dermed mindre velhavende Bønder. Krains slovenske Befolkning siges paa en mindre heldig Maade strax at have benyttet den pludselige Frihed til Udstykning, der blev givet dem under det franske Herredømme i Napoleons Tid. Og det er i mere end en Henseende karakteristisk, at det berettes om de samme krainske Bønder, at deres Kvæghold kun gaar ud paa, at Koen kan faa en stor Kalv, som de højst et Par Uger gammel kan sælge til Slagtning for da strax at løbe paa Amtstuen med Penegene og betale Skat, inden Udpantning har fundet Sted.

Naar baade Landene i Nordøst og langs den sydlige Kyst frembyde et helt andet Billede, er det vanskeligt ikke at skyde den væsentlige Del af Skylden paa de slaviske Stammers Folkeejendommeligheder, der bebo disse Lande. Lad den skarpe Forskjel, der ganske vist til Aarets forskjellige Tider findes mellem de klimatiske Forhold i Galitsien og Bukovina have nok saa megen uheldig Indflydelse paa Befolkningen her i Sammenligning med de jævne Forhold i Alpelandene, man maa dog antage, at den væsentligste Del af den slette økonomiske Tilstand i disse Lande skyldes, at vi her i Modsætning til flittige og ordentlige Tyskere have letsindige Polakker, lidet intelligente Ruthenere og dovne Rumænere. At Jøderne her som i de andre polske Lande som Handelsmænd, Pengeudlaanere og Kroværter indtage Middelstandens Plads, er under den nuværende Tilstand nødvendigt, men i og for sig ikke heldigt. Tidligere undertryktes Bønderne af Adelen, nu har det tyske bureaukratiske Regimente gjort sig skyldig i ikke faa Misgreb. Trods Landets naturlige Rigdom, leve dog Bønderne under yderst ringe Forhold. De bo i Huse af Ler eller Træ uden Skorstene og ofte inden for de samme Vægge som deres Dyr; de leve næsten udelukkende af lidet kraftig vegetabilsk Føde i Modsætning til Alpebeboernes Kjød og Mælk, og den græsk-katholske Religion med dens mange Fastedage bidrager ikke til at gjøre Forholdene bedre i denne Henseende; deres hele Tilværelse er i høj Grad proletarisk. Man finder Egne i Sverig og Finland, hvor Dyrkningen staa lige saa langt tilbage, og hvor Fattigdommen næppe er mindre; men hvilken karakteristisk Forskjel der dog er til Stede, ser allerede den mest overfladiske Rejsende i slige ydre Træk, som i den Renlighed og Nethed, der

hersker i et hvilket som helst nordisk Bondehus, i den fattigste Torparestuga i Sammenligning med de smudsige galitsiske Hytter. Nu giver Loven ogsaa den galitsiske Bonde fuld Frihed. Afskaffelsen af Hoveriet og de andre dermed i Forbindelse staaende Landboreformer have nu ganske vist i det Hele været Bønderne meget gavnlige, men synes dog til Dels kun at være benyttede af dem til større Dovenskab, paa samme Tid som Maaden, hvorpaa den er gennemført, har været meget haard for de større Besiddere. De store Gaarde drives efter disse Forandringer til Dels endnu for egen Regning; til Dels har man forsøgt at skabe en Forpagterstand af Bønder eller af Medlemmer af den Bondeadel, der er saa talrig i hele Polen saa vel som i Ungarn. At Landet væsentlig kun producerer Havre, Kartofler og noget Rug — foruden Majs i Bukovina — er et Bevis paa den ringe økonomiske Udvikling. Der findes en hel Del store Stutterier — Statens, Radautz, med 1250 Heste er det bekjendteste; Polakkerne elske Hesteavl og have ogsaa Overflod paa dertil skikkede Græsgange; men den originale galitsiske Hest er dog det lille temmelig stygge Dyr med stort Hoved og lige, fremstikkende Hals, som vi kjende fra andre polske Lande, og som vi i denne Sommer have set indført i enkelte Exemplarer hos nogle af vore kjøbenhavnske Droskeholdere. Kvæget er de graa podolske Oxe med lange Horn, som ere nøjsomme, udholdende og i det Hele velskikkede til Trækdyr, men som udmærke sig ved alt Andet end Evnen til at fedes eller til at give Mælk. Faarene tilhøre til Dels den i Ungarn og Siebenbürgen udbredte saakaldte Zakkelfrace med grov Uld tjenlig for Befolkningens Klædedragt. Det Bedste ved Landets Svineracer er deres Børster.

Lige saa lavt staar paa sin Vis de sydlige Kystlande med de dinariske Alper, den saakaldte «Karst», Dalmatien, Görz, Istrien, Triest og noget af Krain. Kalkbunden, den tørre Sommer, stort Forbrug af Skibstømmer lige fra Romernes og Venetianernes Tid i Forbindelse med den liden Sans for den langvarige Skovdrift, som Tyskerne paastaa, er en Ejendommelighed ved den slaviske Befolkning, Alt dette i Forening har her frembragt et af de sørgeligste Exempler paa Skovødelæggelser, som Verden vel kjender. Højskoven har ikke vejet Pladsen for Agerbrug, men er forvandlet til usselt Krat og til elendige Græsgange, der underholde Kvæg til Dels af slet bosnisk Race, næsten uden Mælk, om muligt endnu meget ringere end det, vi i gamle Dage kjendte fra vore daarlige Overdrev her i Landet, fremdeles Æsler, Mulæsler og Heste, der om muligt skulle være ringere end Æsler; enkelte Undtagelser, saasom det bekjendte Statsstutteri i Lipizza, hvor der findes skjøne Heste af nogen Lighed med vore Frederiksborgere, er noget ganske Særegt uden for de almindelige Forhold. Landet egner sig godt for megen sydlig Kultur og frembringer saaledes navnlig fortræffelige Druer — en hvid Malvasier er en af de bekjendteste — men Vinen behandles i Almindelighed slet, forsendes saaledes ofte i Sække af urene Bukkeskind med Haarene indadtil osv. Den største Del af Befolkningen er Slovener, Serber og Kroater, i det Indre af Dalmatien de raa Morlaker, hvor selv Gejstligheden knap skal kunne læse. Kulturen bæres af Italienerne; men de foretrække i Almindelighed Handel og Skibsfart fremfor Agerbrug. Ved Kysten findes ganske vist adskillig endogsaa meget kostbar Dyrkning med Anlæg af kunstige Terasser og Stenmure, men det er snarere at betragte som en Slags

Luxus for Kjøbmænd, Skippere og andre Forretningsfolk. Landet er i dets Helhed kun befolket af fattige Bønder eller Hyrder, og selv de store Ejendomme ere af deres i Byen boende Ejere bortgivne til smaa Brugere mod denne raa Deling i Natura, som vi kjende fra visse franske Egne under Navnet «Metayage», og som, hvor meget den end kan passe for visse Forhold, dog altid er Bevis paa en liden Udvikling.

Ganske anderledes højt staa Nordvestlandene, Bøhmen, Mähren og østrigsk Schlesien, hvor den slaviske Befolkning — Tjekker i Bøhmen og Mähren og Vandpolakker i Schlesien — dels er jævnt blandet med Tyskere og tillige har været tidlig med i Civilisationen. Bjærgene ere bedækkede med prægtige Skove, og Jærn og Kul findes enten sammen eller dog saaledes, at Jærnbaner og andre Samfærdselsmidler med Lethed bringe disse vigtige Raaprodukter sammen. Den største Del af Bøhmen er vel en Slags Højslette, som gaar terrasseformig op fra Floddalene, og som idelig er gjennemfuret af smaa skarpe Kløfter; men Højden er dog saa ringe, at Vinen*trives, og Majsen, den ægte Kastanie, ja selv Mandelen modnes. Største Delen af disse Lande har Lerbund, hvis Værdi ganske vist er forskjellig — ligesom i Sverig, væsentlig eftersom den indeholder Kalk eller ikke — men i det Hele er den meget frugtbar, og den midterste Del af Mähren, den saakaldte «Hanna», regnes endogsaa for at høre til de frugtbareste Jorder i hele Verden; for en Dansk erindrer den med sin gode Muld og fede Lermergel saa vel som ved sin Vegetation baade af vilde Urter og af Skovtræer levende om vore gode lollandske Hvedejorder. Her i disse Lande findes der da ogsaa et Agerbrug, der er stærkt beskæftiget med at gjøre alle de

samme Fremskridt, som vi kjende fra vore bedre danske Agerbrug. Imellem Kornsorterne indtager Vintersæden og Byggen den største Plads, og ved Siden af langstraaet Sæd dyrkes der en stor Mængde andre Væxter skikkede til Vexelbrug, saaledes dels Ærter og Bønner, dels og især Rodfrugter. Agerbrugets største Opsving er dog navnlig knyttet til en stor Mængde Sukkerfabrikker, man i de sidste Aar har oprettet rundt omkring i disse Lande. Med Sukkerroen følger dyb Pløjning, Radsaaning, rene Marker, udmærket Gødning og rationelt Sædskifte. De Bestanddele, der ere af størst Betydning for Jorden, vende tilbage til den gennem Kvægfoderet, og ny Gødning bringes tillige til. Resultatet beskrives da ogsaa overalt at være det, at ikke blot Roerne alene give større Netto-udbytte end tidligere alle andre Produkter tilsammen, men at man desuagtet samtidig ogsaa avler mere Sæd end tidligere. Ved Siden af Sukkerfabrikkerne findes ogsaa en Del Brænderier, Eddike- og Gjærfabrikker, Stivelsefabrikker m. M. I visse Egne dyrkes paa Markerne en hel Del Gemyse, som forsendes til Wien, en Del Oljeplanter, og i Bøhmen, navnlig i Saaz, en ganske udmærket Humle, hvis Dyrkning i gamle Dage skal være bleven indført i Stedet for den misligere Dyrkning af Vin, og hvilken Avl i det Hele taget i Bøhmen nu holdes for at give i det Mindste et nok saa sikkert Udbytte som Vinbjærgene. Disse Landes rige Produktion gjør, at Bønderne, i det Mindste i de tyske Dele af den bøhmiske Slette, næsten overalt skulle leve, som hvad man i Sverig kalder «bättre folk», hvad vi kalde Folk af Middelklassen. Især frapperes den Fremmede dog ved det betydelige Antal store prægtige Slotte, man her overalt møder. Det er et Forhold,

som staar i Forbindelse med de mange meget store Besiddelser, der her findes, og som vi om et Øjeblik skulle vende tilbage til at tale om. Den talrige Arbejderklasse er imidlertid gjennemgaaende meget lavt lønnet og maa derfor ogsaa som oftest nøjes med Kartofler og anden ringe Føde. Mange Arbejdere søge under disse Forhold Fortjeneste andet Steds, og det er fra disse Egne, at de sværtbyggede brune Kvinder komme, som man i Wien ser forrette næsten alt svært Arbejde, bære Vand, bære Mursten til Vejrs ved Byggeforetagender o. s. v. Disse Lande have forholdsvis en meget talrig Befolkning. Er dette karakteristisk for alle de Lande, der have en stor Frugtbarhed og en gammel Kultur, og hvor Menneskene ikke saaledes som i England forstaa at søge ud til nye Egne af Jorden? Eller staar dette i Forbindelse med det særegne Forhold, at vi her have en i det Mindste i mange Egne kun meget lidet civiliseret Almue af én Race levende sammen med Herskab og Borgerskab af en anden Folkestamme? Erfaringen viser, at der næppe er Noget, som mere bidrager til at holde en Befolkning nede paa et proletarisk Standpunkt end den skarpe Adskillelse fra de højere Klasser; derved er for en stor Del baade Sporen og Midlet til at hæve sig borte. Adskillige af disse Befolkninger nyde nu næsten heller ikke nogen Undervisning, ja finde undertiden slet ikke noget Skriftsprog, de kunne forstaa. Er det nu disse Forhold, som ere Aarsag til, at Menneskenes Tal her er steget saa stærkt i Forhold til Kapital og Udvikling? Den katholske Religion med dens Mangel paa Folkeoplysning kan bidrage hertil, men kan ikke være den væsentlige Grund; vi finde jo netop i denne Henseende ganske andre Forhold i de lige saa stærkt katholske Alpelande med deres fra gamle

Dage af fri Bondebefolkning. Selv den nyeste Tids stærke Udvikling har ikke i nogen høj Grad formaaet at bringe Lønnen op i disse østrigske Nordvestlande. Men for øvrigt ere Arbejderforholdene her i flere Henseende hensigtsmæssig indrettede. Saaledes bruges navnlig Akkord i et meget stort Omfang og er endogsaa almindelig ved Arbejder, hvor vi slet ikke kjende den; man giver Akkord paa at sprede Gødning, rive Hø, passe Frugttræer o. s. fr. En hel Række karakteristiske Kulturer, saasom Humle, forskjellige Oljeplanter, Gemyse, Frugttrædyrkning, visse Træindustrier m. M. forudsætte netop ogsaa paa én Gang en duelig og omhyggelig og tillige en meget rigelig og billig Arbejdsstyrke.

Næsten overalt i Syden indtage Træerne en langt vigtigere Plads i Kulturerne end i de nordligere Lande. Vi kunde fristes til at sige, at de dér i Landvæsenet til Dels fortrænge Kvægavlen og Mejeriet. De kræve mere Varme og kunne med deres dybtgaaende Rødder ogsaa taale mere Tørke end andre Væxter; det er de samme Grunde, hvorfor Græsset, og navnlig det saftige Græs til Malkekvæget, mindre trives i Syden. Enkelte Træer, saasom navnlig Oliventræet, træde endogsaa med deres Frembringelser i den hele Økonomi ligefrem i Stedet for Produkterne af Kvægavlen. Hvad vi her sige om Træerne, gjælder ganske vist især de sydevropæiske Halvøer. Det østrigske Monarki ligger i sin Helhed for nordlig til her at staa i første Række, og visse Dele af det udmærke sig jo endogsaa særlig ved deres rige Kvægavl. Alligevel forbavses den nordiske Betragter ved den Plads, som Træerne allerede her indtage i Økonomien. Strax naar man paa Jærnbanen kommer ind i det nordlige Bøhmen, ser man baade i Elbdalen og ved Moldauen de

ned mod Floderne skraanende Marker beplantede med Rækker af Frugttræer, Kirsebær, Pærer, Æbler, Svesker og Ferskener. Disse Plantninger afgive for Nordboen næsten lige saa mærkeligt et Syn, som de Vinbjærge, med deres Udseende af Kartoffelagre, som man her for første Gang møder, og ere i økonomisk Henseende ogsaa fuldkommen lige saa vigtige som Vinen. De afgive tillige med Stikkelsbær og Ribs en ganske vigtig Udførselsartikel. Andre Dele af Monarkiet udmærke sig til Dels ved andre Træsarter. Krain er berømt for sine Nøddetræer og for sine ægte Kastanier; det udfører friske Æbler og tørret Frugt endogsaa helt over til Afrika; og Sveskerne, som ganske vist navnlig frembringes i saa overordentlig stor Mængde ovre i det ungarske Slavonien, benyttes dog allerede her ikke lidet til en Slags meget yndet Brændevin, «Slivovitz». I de sydligste Dele af Riget dyrkes foruden Morbærtræer i Sydtyrol ogsaa Mandler, Citroner, Oliven samt en stor Mængde Ferskener og Abrikoser. Dalmatien er berømt for sine Likører, saasom for den saakaldte Maraschine, lavet af et Slags Weichseltræ i Forening med andre Frugter og Aromaer. Men her er man jo ganske vist ogsaa helt nede i Syden.

Ingen anden Benyttelse af Jorden indtager dog vel forholdsvis en saa fremtrædende Plads i Østrig som Skovdriften; der er næppe noget andet større Land, der paa en Gang har saa stort et Areal og saa værdifulde Skove. En Tredjedel af al den Jord, der benyttes, er Skov, og en Fjerdedel heraf er atter gammel slagbar Skov, ja umaadelige Strækninger, navnlig i de galitsiske Karpathen og i Bukovina, ere endogsaa Urskove, der hidtil næsten slet ikke ere blevne gjorte til Gjenstand for Hugst. Sidste Sommers Udstilling i Wien frembød da ogsaa i Henseende

til Skovdrift særdeles interessante Samlinger, umaadelige Mastetræer, Stammer af de forskjellige Løvtræer af vældigt Omfang, de fuldstændigste Fremstillinger af Træernes Væxt, af skadelige Insekter, alle mulige Redskaber, færdige Varer o. s. fr.; Verden vil næppe saa snart igjen se en saadan forstlig Udstilling. Det er naturligvis Bjærgene, der navnlig ere saa rige paa Skov — i nogle Provinser indtage de endogsaa her den aldeles overvejende Del af Jorden — medens andre Landsdele endogsaa mangle Træer. I de lavere Dele af Alpelandene er det navnlig Rødbøgen, der sammensætter Skovene; det er ogsaa den, der bedækker Wienerwald, og Bukovina har faaet sit Navn af dets umaadelige Bøgeskove, ligesom «Røderusland», et af Navnene paa Galitsien, skriver sig fra den Masse røde Sirener eller Druesirener, som der bedækker de afdrevne Skovstrækninger. Hovedmassen af Træbestanden saa vel paa Alperne som paa de andre Bjærg bestaar dog af vor sædvanlige Gran. Ved Siden af den findes ogsaa vor sædvanlige nordiske Fyr, den østrigske Fyr eller Sortfyrren, Bjærgfyr, Ædelgran og højst oppe paa Bjærgene det mægtige og værdifulde, men aftagende Zirbeltræ eller Pinus cembra. Saa er der ogsaa en Del Lærk, der paa Grund af sin store Værdi til Gavnbrug, hvor den voxer paa højstenet Grund, undertiden betegnes som «Alpernes Eg». Ovre i Galitsien taler man om rød Fyr, men det er den sædvanlige hvide Fyr, der kun der optræder i store Masser som særdeles kjærnefuldt Træ, der af denne Grund kan sættes ved Siden af den bedste Lærk i Varighed. Paa nogle Steder optræder ogsaa Egen i større Masse, saaledes paa den mähriske Slette, hvor den ligesom hos os paa det sydlige Lolland findes som Overskov med den kraftige Bevoxning af

Hassel som Underskov, og hvor den ligeledes ofte er blandet med Ahorn, Alm, Ask eller Popler, saaledes fremdeles i Alpernes sydøstlige Affald, hvor den især inde i Slavonien danner umaadelige Skove. Stilkegen er let spaltelig og anses derfor især for fortrinlig til Staver; Drueegen holdes derimod for at være bedst egnet til Skibsbygning. Ogsaa oppe i Nordvestlandene indtage for øvrigt Naaletræerne den aldeles overvejende Plads og ere navnlig mere og mere komne til at erstatte Bøg og Eg, dels fordi de give større Udbytte, dels fordi de paa udtømt Jordbund ere lettere at bringe frem. I de lave Strækninger ved Donauen og dens Bifloder er der ofte atter en Frodighed af forskellige Pilearter, Hvidpopler, Sortpopler og Bævreasp. I nogle Provinser optræder Avnbøgen, lige saa meget som Rødbøgen. Birken findes helst spredt paa magrere Græsgange, skjønt man i visse Distrikter af Ukyndighed har søgt at samle store Bestande ogsaa af denne Træart. Selv Ellen danner undertiden i Alperne sluttede Bestande. Der er i det Hele en ren Uendelighed af de forskjelligste Skovbestande efter Jordbunden, Klimatet og andre forskjellige Forhold. — I nogle Distrikter bestaar hele Skovdriften næsten udelukkende i at benytte Træet; enhver Hugst er næsten et Fremskridt. Mange Steder i Østrig finde vi Træet paa Grund af dets Billighed anvendt paa næsten enhver Maade, til Træhuse, til de samme ødsle Gjærder af Træstammer, som vi kjende fra Sverigs og Norges Skovegne, til Brændsel for Lokomotiverne paa Jærnbanen, i adskillige Byer til at frembringe Gasbelysning o. s. fr. Karakteristisk er det, at Produktionen af Potaske i visse Dele af Monarkiet spiller en meget stor Rolle — det er den

mest extensive Benyttelse, der vel er mulig — at fremdeles en stor Mængde Jærnværker, navnlig i Steiermark og Kärnthén, drives med Trækul. Dog viser Forandringen i Træets Benyttelse og i Træets Værdi nu mod før sig blandt Andet deri, at Kulningen dog er taget meget af, ligesom saaledes ogsaa selv den vældig tiltagende Stad Wien nu bruger mindre Brænde mod før. I en meget stor Del af Rigets Skove kan det dog endnu ikke betale sig at føre Andet bort fra Skovdistrikterne end det værdifuldere Gavntræ; deraf kommer det, at man saa ofte ikke kan komme bort fra det saakaldte «Plänterwirthschaft», hvor man kun hugger det bedste Træ rundt om i Skoven, i Stedet for regelmæssig at drive visse Dele helt af. Det følger ogsaa af denne Træets liden Værdi, at det saa ofte ikke kan betale sig at ofre noget som helst paa nye Kulturer, eller at det i alt Fald kun kan betale sig at kultivere paa den billigste Maade ved Selvbesaaning og af kunstige Kulturer atter først ved at saa. Ovre i Bukovina gjælder det fremfor Alt kun at benytte Skoven. Nede i de sydlige Kystlande er der nu ligefrem kun Spørgsmaal om Skovødelæggelse; uhyre Strækninger ere bevoxede med Bøgepurrer; men hensynsløs Græsning og anden Mangel paa Omhu lade dog Befolkningen i den Grad mangle Træ, at den endogsaa river Rødderne af Kornet sammen paa Marken for at bruge dem til Brændsel; Alt maa her gaa ud paa paa en hvilken som helst Maade at tilvejebringe Skov. I Alpelandene staar man i visse Henseender ikke tilbage; det er Bønderne, som her eje det meste af Skovene, og at de ikke drive den videre intensiv, at de ofte foretrække Græsning og Samling af Strøelse, er ikke sjælden ganske rigtigt efter de bestaaende Afsætningsforhold. I en enkelt Retning finder man vel end-

ogsaa det mest Storartede og Sindrige netop her i Alpe-landene; det er i de mange forskjellige Transportindretninger, man her har skabt for Træet, Glidebaner ned ad Bjærgene, Vandveje osv. Tyskerne skulle her have gjort de mest storartede og varige Anlæg, Italienerne være de mest spekulative i det Mindre. I det Hele spiller dette Transportvæsen en ganske anden Rolle i Østrig som vel i alle store Skovlande, end hvad vi kjende fra vore hjemlige Forhold, og Wienerudstillingens utallige Fremstillinger af Flaadeindretninger, transportable Jærnveje og andre lignende Indretninger vare kun et naturligt Udtryk for den overordentlige Vigtighed, et hensigtsmæssigt Transportvæsen her allevegne har. I det Hele er det dog Nordvestlandene, som ere videst i Forstvæsenet; det er her private, men meget store Besiddere, som eje Skovene; halvtredje Tusende Forstmænd ere beskjæftigede her; de have selv indrettet gode Skoler og dannet store Foreninger og ere bekjendte for i det Hele at benytte de bedste Fremgangsmaader. Det er f. Ex. saaledes en mährisk Forstmand, som for ikke længe siden har lært Verden, hvorledes man paa sandede Sletter bedst kultiverer med etaarige Fyrreplanter. Her skulle Forstmændene endogsaa være blevne økonomiske, saaledes at de ikke mere tro, at det alene gjælder at producere størst Træmasse paa Arealet, men derimod beregne, ved hvilken Drift den hele i Jord og Træ tilstedeværende Kapital forrenter sig bedst. Her, og navnlig i Bøhmen, finde vi da ogsaa den mest omfattende Benyttelse af Træet til Finerplader, Resonanstræ, bøjede saakaldte Wienermøbler, Skomagerspaan, Æsker, Sierande, Trætraad til Svovlstikker, Papirmasse o. s. fr. Selv af flere af disse smaa Varesorter udføres der for Millioner. Næsten overalt i de østrigske Lande fabrikeres

der en Mængde Tagspaan, «Schindeln», til Brug i Landet; men det er svære kløvede Spaan, indrettede til at false ind i hinanden paa Siderne, ikke savskaarne, som dem, der i Almindelighed bruges hos os; de ere betydelig kostbarere, men vist nok ogsaa meget varigere end vore. Mellem Østrigs Træprodukter optræder ogsaa Andet end egentlige Trævarer, saaledes bl. A. forskjellige Farvestoffer, Ege- og Granbark, Agern og Agernmel samt «Sumach», der tillige bruges som Farvestof — et Stof, som tilberedes af Parykbuskens fine Skud og Blade — saaledes fremdeles Harpix af østrigsk Fyr og venetiansk Terpentin af Lærk. Man skulde tro, at Fabrikationen af Tjæreolje, Terpentin m. M. altid bedst maatte trives helt ude i Skovene; men mærkelig nok findes disse Industrier i ikke ubetydeligt Omfang i selve Wiens Forstæder, ligesom lignende Anlæg ovre i Amerika skulle trives lige saa godt lige uden for New York som oppe i Alleghanybjærgene; det maa være, fordi Kunsten her har fuldt saa meget at sige som Raaproduktets Billighed. Den hele Udførsel af grove Trævarer fra Østrig-Ungarn tilsammen er nu i Gjennemsnit en 24 Mill. Rdl. mere værd end Indførslen, medens tidligere denne ofte kunde overstige hin i Værdi. Handelen gaar i Syden især over Venedig og Triest, af hvilke Byer navnlig den sidste indtager en meget fremtrædende Plads i Verdens Træhandel. Det er blandt Andet her, at Kjøbmændenes Driftighed i de sidste Menneskealdere har indrettet en hel ny storartet Forretning med Egestaver til de franske Vindistrikter; Træet kommer fra Krain, Slavonien, Kroatien, ja helt inde fra Bosnien og andre tyrkiske Provinser; saa fordelagtig er denne Forretning, at man regner, at den i de ti Aar før 1870 i Gjennemsnit har givet Kjøbmændene en Nettofortjeneste af hele 38 pCt.

Fra Galitsien og Bukovina gaar Træet til Dels ned ad Dnjester, Pruth, Sereth og deres Bifloder til det sorte Hav, dels ad Weichselen med Bug til preussisk Havn som en Del af alt det, der udført herfra kaldes pommersk Træ. Fra Bøhmen gaar meget Træ ned ad Elben, og navnlig udføres naturligvis nu ogsaa meget ad Jærnvejene. — Ligesom det er meget forstandigt af Bønderne, at de hugge deres Skov om, naar Pengene ere dem 6—8 pCt. værd, og Skovens Tilvæxt kun er 4 pCt., saaledes har ogsaa den østrigske Stat handlet rigtig ved under forskjellige Former at afhænde sine Skove, der kun forrentede sig slet, medens Statens Gjæld kostede den 8—10 pCt. Saa slet var Domænevæsenets Økonomi, at man har Exempler paa, at det regelmæssig anvendte for 100 Rdl. Træ paa at frembringe for 10 Rdl. Jærn. Og stadig har Staten hugget altfor lidt i store Skove, udmærket sig ved sløv Drift. Nu har Staten kun sine Skove i Salzburg, hvor Halvdelen af Skovarealet hører den til og til Dels anvendes i Forbindelse med Bjærgværkerne, større Strækninger i Tyrol og Vorarlberg, Noget i Galitsien og særdeles Meget i Bukovina. Her bestyrer Staten desuden den umaadelige især af Skove bestaaende Strækning, som tilhører det græsk-katholske Religionsfond; det er omtrent en Tredjedel af hele Landet. Over for de Private har Statens Tilsyn udviklet sig paa en meget forskjellig Maade i Rigets forskjellige Dele. I Tyrol og Vorarlberg er det næsten blevet en hel Bestyrelse ved Statens Embedsmænd. Det kan være rigtigt, at det Offentlige, som Naturforholdene ere paa mange Punkter i Alpelandene, der endogsaa ligefrem exproprierer adskillige Skove. Det kan ogsaa være rigtigt, at Staten træder meget stærkt til nede i det sydlige Kystland, saa ringe Befolkningens

Udvikling der er, og saa vigtigt det paa den anden Side er, at den hæslige Stenørken der atter bliver forvandlet til Skov. Den største Ulempe omkring i Landene er imidlertid ikke de Privates store Frihed, men derimod dennes Indskrænkning af det Fællesskab, der endnu her i flere Lande indtager saa stor en Plads, saaledes paa Sydkysten og i Tyrol med Vorarlberg, hvor det indtager adskilligt over Halvdelen af Skovlandet, saa vel som i Krain, Bøhmen, Mähren og Schlesien, hvor det ligeledes indtager en stor Plads. Den sletteste Benyttelse, de fleste Ulemper i Skovbruget, som da ogsaa i Agerbruget, synes overalt at være knyttede til dette Forhold.

Noget aldeles Ejendommeligt for Østrig ere de mange store Besiddelser. Det staar i Forbindelse med Landets Natur som Skovland; thi det er især Skovene, der egne sig til Benyttelse i meget store Masser, og det er ogsaa dem, som i Almindelighed udgjøre den vigtigste Bestanddel af de meget store Godser. Vi have set, at Jorden i visse Landskaber næsten overalt bruges af Bønder, i visse Alpelande af rige Selvejere, i andre, navnlig slaviske Lande, af talrige fattige smaa Ejere eller Forpagtere til Hælften. Men i andre Landsdele finde vi flere og større samlede Godser end vel i noget andet Land i Evropa. I Bøhmen ejer alene Fyrst Schwarzenberg en Tredivtedel af Landet; Fyrst Liechtenstein har i Mähren lignende Besiddelser; Erkehertug Albrecht har umaadelige Godser baade i Schlesien og andensteds; Grev Skarbek har det i Galitsien, Hertugen af Sachsen Koburg-Gotha i Ungarn og i andre Landsdele; ja i Ungarn hørte for ikke mange Aar tilbage, inden Bønderne vare blevne Selvejere, omtrent en Sjettedel af Landet under ti enkelte Familier; Fyrsterne af Esterhazy nævnes endnu som Besiddere af nogle og

halvfemsindstyre Kvadratmil; flere af de andre nævnte Besiddelser gaa op til over tredive Kvadratmil eller til et Areal saa stort som henimod Tusende danske store Gaarde tilsammen. Mange af disse meget store Besiddelser have nu virkelig gennemgaaende udmærkede Bestyrere, Økonomer og Teknikere af forskjellig Art, og det er til Dels fra dem, at de vigtigste Fremskridt i Landbruget stadig udgaa. Kun klager man undertiden over, at der ogsaa her i nogle Tilfælde i Stedet for Økonomer og særlige Fagmænd til Administratorer vælges Jurister, som bestyre efter Akter og Former mere end efter Bedrifternes Tarv. Det er indlysende, at de store Besiddelser have naturlige Fortrin, hvor det gjælder store samlede Anlæg, som Kanaler, Jærnveje eller andre Samfærdselsmidler. Ogsaa større Bjærgværksforetagender, Sukkerfabrikker eller andre store industrielle Anlæg, have de store Besiddere lettere end andre Privatmænd kunnet sætte i Gang. Især have de dog som sagt store Skove — de store Besiddelser ligge næsten allevegne i de særlige Skovlande, hvad der ogsaa gør deres store Udstrækning lettere forklarlig — og de smukke særlige Udstillinger, som flere af disse Fyrster havde ladet foranstalte i Wien, frembød da ogsaa, navnlig i Retning af Skovvæsen, særdeles interessante Ting. Ogsaa flere andre landøkonomiske Erhverv finde imidlertid her deres bedste Støtte. Saaledes er naturligvis frem for Alt Hesteopdrættet fortrinlig knyttet til de store Ejendomme. Østrig staar her meget højt, navnlig hvad de lette Heste angaar, og det udfører da ogsaa et betydeligt Antal Heste, i det blandt Andet flere andre Stater ere saa forstandige at søge deres Kavalleriheste her, hvor tørre, højtliggende Græsgange og andre naturlige Forhold egne sig for Opdræt af lette

Heste, hellere end at købe kostbarere eller slettere Heste inden for eget Statsomraade. Ogsaa for Kvæg- og Faareavl have i det Hele de større Gaardes Besiddere udrettet Betydeligt. De have af Kvæg i Almindelighed indført enten Kvæg af Alperacerne eller Kvæg af hollandsk Race eller af engelsk Korthornsrace; snart har det været gjort med Held, snart har Krydsningerne her som andensteds været udførte uden tilbørlig Plan eller uden Understøttelse i tilsvarende Hold. Her som andensteds ere i de senere Aar med Uldprisernes Dalen de finuldede Faar tagne af i Tal. Man har, hvad vi ogsaa kjende hos os, nu ofte ikke uden Held krydset Merinos med Southdown. Saa have mange store Besiddere nu endelig gjort Meget for Vinavlens Udvikling, saaledes som f. Ex. Fyrst Windischgrätz i Bøhmen og mange Andre. Eller de have foretaget omfattende Plantninger, og det er blandt Andet ikke uinteressant at læse Beskrivelserne af, hvorledes flere store Besiddere have forvandlet øde Egne til store Herregaarde regelmæssig inddelte ved Plantninger af Akacier, askebladet Ahorn eller andre Træer. En stor Del af de store Gaarde, der høre til disse Besiddelser, drives endnu ved Forvaltere for Ejerens egen Regning, hvad der kan være rigtigt nok, hvor den almindelige Udvikling staar langt tilbage. Dog har man i den nyere Tid næsten allevegne med Fordel indført delvis Bortforpagtning, og man vilde sandsynligvis i mange Tilfælde have endnu større Fordel af Salg.

Vi have allerede før bemærket, at den østrigske Stat selv, hvad Skovene angaar, endnu kun i visse Egne har betydelige Besiddelser tilbage; den har i det Hele afhændet sine Domæner. Det er da ikke som Ejer, at Staten nu her udøver Indflydelse paa Agerbruget. At den

har paalagt haarde Skatter, kan i det Mindste ikke nævnes som nogen gavnlig Indflydelse fra Statens Side. At det Offentlige, saa lidet udviklede som Forholdene ere i flere af Landsdelene, endnu her i flere Retninger kan udøve en ikke ubetydelig heldig Indflydelse, følger imidlertid af sig selv. Sikkert er man ofte her gaaet for vidt, og sikkert har Østrigs tyske bureaukratiske Centralisation med sin til Dels mindre gode Embedsstand ofte her endogsaa været særdeles uheldig. Det var i Østrig som andensteds især i sidste Del af forrige Aarhundrede, at Staten med faderlig Forsorg vilde tage sig af den økonomiske Udvikling. Vi kunne nu naturligvis ikke uden at smile læse om, hvorledes det i Josef den Andens Tid blev paalagt Præsterne fra Prædikestolen af at raade Bønderne fra at drive deres Kreaturer for varme til Vands o. s. fr. Men man har dog i Meget gjort hin Tids humane Bestræbelser Uret. Som Udviklingen var, var det ofte nyttigt, hvad der blev gjort. Og jeg for min Del har ikke uden Interesse staaet og betragtet den Plov, hvormed Kejser Josef egenhændig pløjede for at hædre Agerbruget. For os synes det ganske vist utilladelig faderligt, at der endnu findes saadanne Bestemmelser som f. Ex., at man kun med Øvrighedens Tilladelse maa benytte en Hingst til Tillæg, eller at det i flere Provinser i Opdrættets Interesse er aldeles forbudt Beboerne at slagte Spædekælve osv. Ganske vist er der i det Hele tilvejebragt heldige Resultater ved den omfattende Lovgivning, hvormed Staten har befriet Bønderne fra det Afhængighedsforhold over for Godsejerne, hvori de i de fleste østrigske Lande ligesom andensteds navnlig i Løbet af det 16de Aarhundrede vare nedsunkne. Dog er det absolutistiske

Østrig saa vel i Josef den Andens Tid som i 1848 og følgende Aar netop her et fremtrædende Exempel paa mislig revolutionær Fremgangsmaade, der vel navnlig kulminerede i Galitsien, hvor man en Tid lang ligefrem lagde an paa at sætte navnlig de ruthenske Bønder op imod den polske Adel. Flere af Reformerne bleve slet gennemførte, og allerede Frihedens og Selvejendommens pludselige Indførelse bidrog ofte til, at den blev mindre vel benyttet af Bønderne. Godsejerne fik i flere Tilfælde ingen eller kun utilstrækkelig Erstatning, og at de paa en Gang i Stedet for Godsbesiddelsen og dertil knyttede Rettigheder fik Kapitaler disponible til at sætte i Aktieselskaber og andre industrielle Foretagender, var i det Mindste ikke noget ublandet Gode. At det nuværende liberale konstitutionelle Østrig ikke gjør sig skyldig i slige Misgreb, er en Selvfølge.

I den korte Omtale af Østrigs Agerbrug og Landboforhold, vi nu have tilendebragt, have vi ikke særlig talt om de ungarske Lande. De ere ikke beskrevne i det Værk, hvis Titel vi have anført som Overskrift, og hvorfra vi ogsaa have hentet vor bedste Kundskab. Det er et Værk, udarbejdet med stor Omhu, med tysk Grundighed udstyret med en Mængde Tal og Tabeller, oprindelig forfattet paa offentlig Foranstaltning i Anledning af den tyske Landmandsforsamling i Wien i 1868; det er nu i Anledning af Verdensudstillingen af de to nævnte Mænd omarbejdet og udvidet, men paa samme Tid paa Grund af de forandrede statsretlige Forhold indskrænket til kun at angaa den ene Halvdel af det østrigske Monarki, for hvilken Rigsraadet er Repræsentation. Ungarn og de dertil hørende Lande frembyde nu ogsaa i flere Henseender

ganske særlige Forhold. Særlig Interesse er saa meget mere knyttet til dem, som det især er her, vi finde den ejendommelige Møden af Evropa og Orienten, som hører til noget af det Mærkeligste i dette store østlige Monarki. Mulig vi senere faa Lejlighed til nærmere at omtale disse mindre vel kjendte, i den nyeste Tid ikke liden Forandring undergaaede ungarske Lande.
